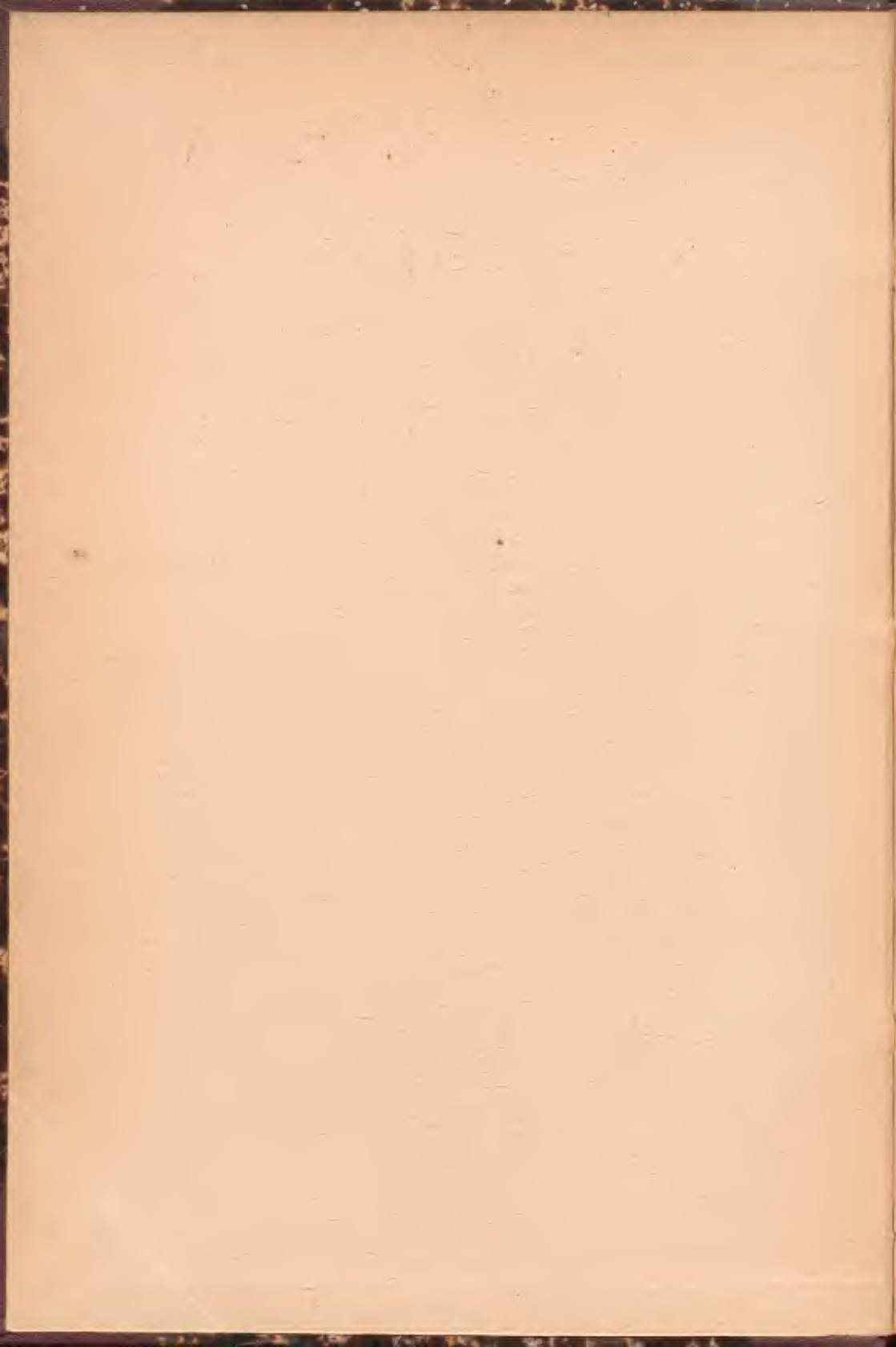
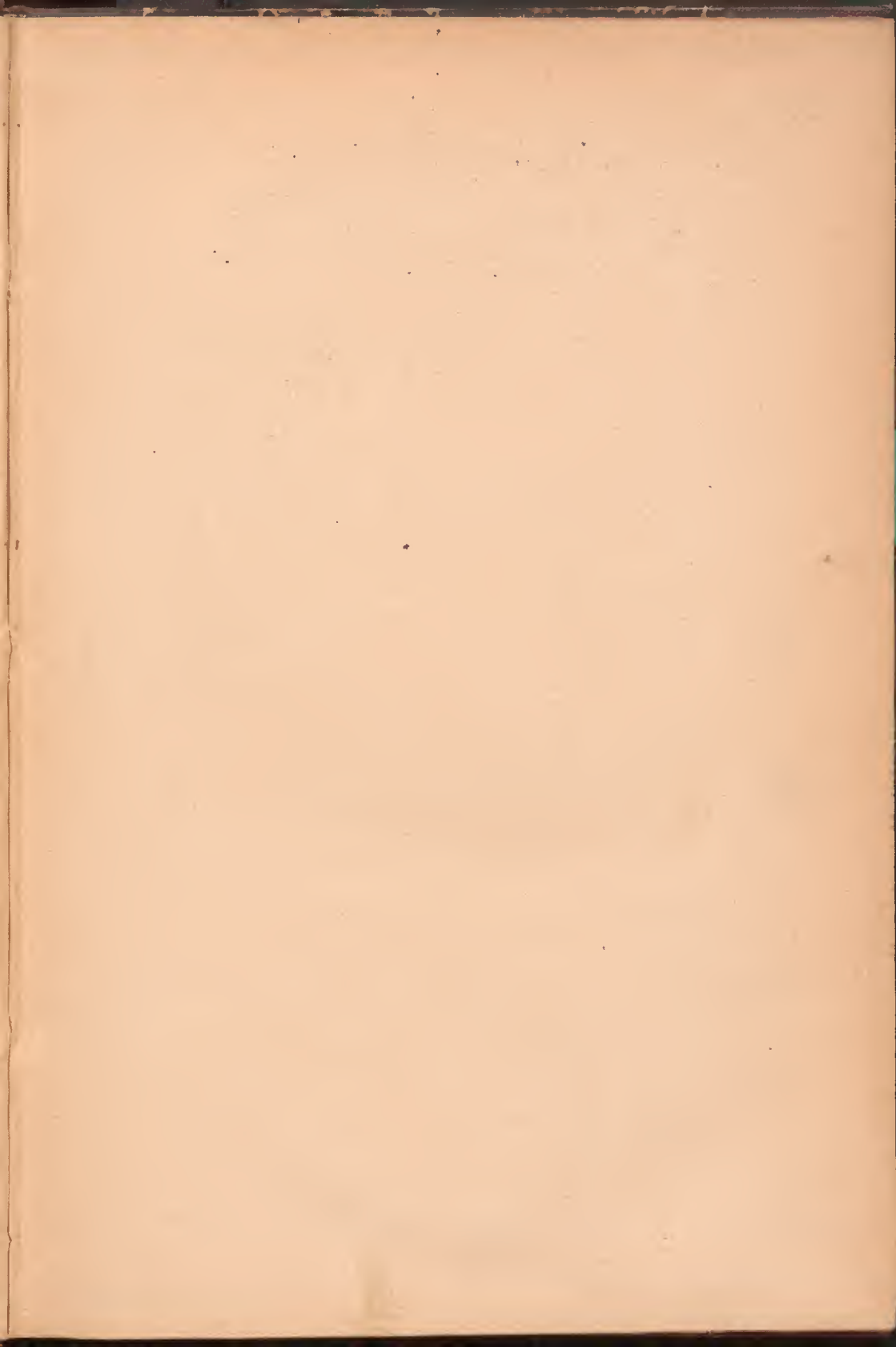
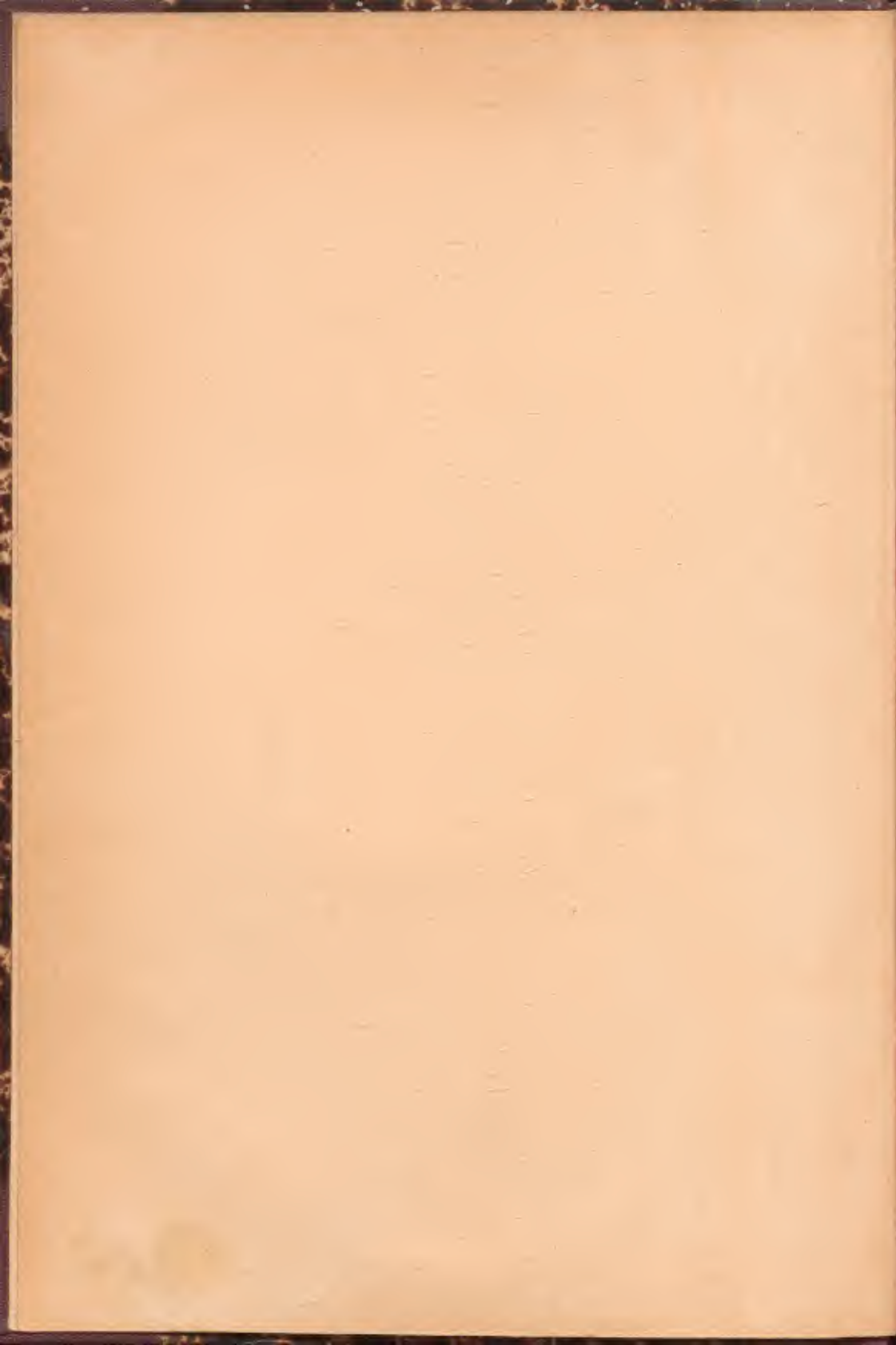

962

L I 6

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 1

15 Ապրիլ 1899

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԼԷԼԷԿԵԱՆ

Պատկը Այի Ճառտուէսը Թիւ 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—==—

- 1 Զատկական հաւկիթը .
- 2 Իմացականութեան կեանքը .
- 3 Արդեօք վերջին ժման Սուրբ Խորհուրդը մեզ աւանդէ՞ց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ թե ոչ .
- 4 Ալպեանք .
- 5 ՎԱՐԲ Ս. ՄՈՆԻԴԱՅԻ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՌԻԿԵԱՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Տասներորդ Տարի

ԹԻԻ 1

15 Ապրիլ 1899

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՀԱՒԿԻԹԸ

Հաւկիթը լեզու մ'ունի եղեր, բան մը կ'ըսէ եղեր. ո՛վ լսած էր անոր ձայնը:

Հին եւ շատ հին ժամանակներէ՝ մինչեւ քրիստոնէութեան առաջին դարերէն՝ հաւկիթը խորհրդական մեծ նշանակութիւն ունեցեր է Եկեղեցւոյ մէջ: Մարտիրոսներու (եւ հաւատացեալներու) գերեզմանին մէջ՝ սովորեւ եւն նախկին հաւատացեալներ մարմարինէ կամ ուրիշ նիւթերէ պատրաստուած հաւկիթներ դնել: Boldetti (էջ 519) կ'ըսէ՝ թէ մարտիրոսի մը՝ որուն անունը չյիշեր, շիրմին մէջ կճեայ հաւկիթներ գտած է, ճիշդ հաւու ձուին մեծութեամբ:

Նոյնպէս սա ինքը կը յիշէ Ս. Բալթինա կուսին եւ Ս. Թէոդորա վկային դամբարաններու մէջ գտնուածները:

Նախկին Քրիստոնեաներուն Հոգեհայտին եւ Ագապներուն ալ զխաւոր ուտելին էր հաւկիթը. վկայ՝ Raoul Rochette, Mém, de l'Académie des Inscrip. հա. ԺԳ, էջ 781:

Ի՞նչ կ'ուզէր ըսել արդեօք այդ անխօսուն հաւկիթը:

Ճիշդ այն՝ ինչ որ պիտի ցոյց տար այդ անշուշին մէջէն իլոդ հաւկիթն:

Cavedoni (Ragguaglio critico de' monumenti delle arti crist. էջ 48) գեղեցիկ կը մեկնէ այդ խորհրդական լեզուն. թէ հնութեամբ եւ թէ ոգւով կարի համերաշխ քրիստոնէական հոգւոյն :

Հաւկիթը՝ գերեզման մը կը հանդիսանայ քրիստոնէական մտքով. անշուշտ գերեզման մը՝ որուն մէջ պարուրուած է սակայն չնչաւոր մարմին մը. հոգի մը. կեանք մը :

Հաւկիթը՝ վերստին ծննդեան՝ եւ յատկապէս մեռելներու յարութեան խորհրդական նշանակն համարուած էր քրիստոնեայ լիզուին մէջ. տես Catalani (ap. Caved.) :

Հաւկիթը՝ յուսոյ նշանակ էր հին քրիստոնէից մէջ : Եւ թնչ է քրիստոնէի մը յուսոյն հիմն՝ եթէ ոչ ի մեռելոց յարութիւնն : « Կը մնայ յոյսն, որ ինչպէս կը թուի ինծի՝ հաւկիթն հետ կը համեմատի. յիրաւի յոյսը տակաւին գործ չէ, հաւկիթն ալ՝ ինչպէս եւ բան մ'է՝ այլ ոչ տակաւին հաւիկ » : Կ'ըսէ Ս. Օգոստինոս Ճառ ՃԵ. 8. Հատ. Ե. էջ 379 :

Ամփոփենք այս վկայականները : — Հաւկիթն այն անշուշտ գերեզմանն էր ըստ հին Քրիստոնէից, որուն մէջ կը պարուրուէր քրիստոնէի մը մահացեալ անդամներն : Ինչպէս վառեկի մը կեանքը ծածկուած է հաւկիթին մէջ եւ օր մը պիտի ծնանի, նոյնպէս հաւատացելոց կեանքը ծածկուած կը սեսնէին գերեզմանին մէջ, սակայն պիտի երեւէր օր մը, վերստին ծնանելով. ի մեռելոց յառնելով : Այս յոյսն էր հին քրիստոնէից հաւկիթին մէջ նկատածը. Անմահութիւն :

Մեր զատական հաւկիթներն կարմիր են : Ինչո՞ւ :

Կարմիրն հին հաւատացելոց քով մեր Փրկչին նուիրական գոյներէն մին է. իր փրկարար արեան եւ սիրոյն նշանակն : Կարմիրով կը նշանակէին սիրոյ հօւրն : Գեանադամբաններու մէջ շատ տեղ Փրկիչն կարմիր հանգերձներ կը կրէ. թափած արեանը նշանակ : Ս. Գրոց լեզուն ալ նոյնը կը վկայէր : Ս. Խաչն նոյնպէս շատ տեղ կարմիր կը նկարուի. տեղ մ'ալ շատ հետաքրքրաշարժ՝ Տեառն Յիսուսի գերեզմանն կ'իսով

կարմիր եւ կիսով ձերմակ նկարուած է : Ճերմակն էր խաղաղութեան յաղթանակն :

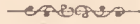
Ջատկական կարմիր հաւկիթն երբ ձեռքերնիս առնենք՝ յիշենք ինն հաւատացեալներու հետ Փրկչին Յիսուսի կենսատուր Արիւնն՝ որ մեր սիրոյն համար քամուած . յիշենք Ս . Գերեզմանն՝ ուր անշնչացեալ մտաւ , այլ այսօր նոր լոյս եւ նոր կեանք յայտնուեցաւ մեզ : Յիշենք՝ թէ մենք ալ մեր Փրկչին հետ սիրով այսօր մահակից՝ անոր հետ օր մը յարութիւն առնելու աներկբայ յոյսն ունինք :

Քրիստոնեայ շիրիմներու մէջ գտնուածն՝ աղապներու եւ հոգեհացերու ժամանակ կերուած հաւկիթներն՝ այս յարութեան յուսոյն զոր չունէին հեթանոսք՝ ազգարարն էր եւ քարոզն :

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹ .

ԻՄԱՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

« Որ ունիցի ականջս . . . »

Հաղիպեցաւ , չգիտեմ երբ եւ ինչպէս , մտած էի օր մը իմացականութեան զարգացման համար պատրաստուած այն պատուական յարկերէն միոյն մէջ . չգիտեմ եւ ոչ իսկ թէ ո՛ր էր այդ , վասն զի համաշխարհ այդ պանծալի հրաշալեօք ծածկուած է այժմ . եւ անցեալ իմացականութեան խորհրդովն զրաւդած՝ ելայ առաջին աստիճաններն , բարձրացայ վեր : Ընդարձակ մտածմանցոյ համաչափ թէպէտ եւ ոչ՝ սակայն լայնանիստ սանդուղներէ ես անցայ . փառապանծ յիշատակներով ծնիւրուած էին որմերն . բռուած էին առաստաղք մտաւորին պայծառութեան նախկին համերաշխ ոգւովն . իսկ յատակն՝ հարց հաստատուն կոածոյ մտաց արժանիքն եւ անոնց իմաստութեան համար տքնութեանց ճգանքն կ'անդրաձայնէր : Մայր դրան բաւաւորին վրայ քանդակեալ կարգացի այս խօսքն .

Մի՛ բարձրամտի՛ր , քեզմէ բարձր կայ .

Իսկ սեմին՝ վրայ՝

Մի՛ քսեր քե շատ ե գիտցածս . . . Մեղուի՛ն նմանե ,

Կրկին յաղթանդամ հսկայ արձաններ դրան երկու կողմերն կանգնած՝ կը հսկէին այդ փառաց տաճարին մուտքին . Տիւր Դպրապետ միոյն գիրն . իսկ միւսն՝ Հերմէս : Խորհեցայ , կայծ մ'ինկաւ սրտիս մէջ . Տիւր Դպրապետ՝ իմացականութեան թարգմանն է . երկաթ մ'ունէր յաջ ձեռին , իբր գրիչ . խոհուն կերպարանք . ձախ մատն շրթանց տարած՝ աղմուկն կ'արգիլէր : Եւ յերաւի լուռութիւն էր ներսն . վասն զի կարծեմ մարդ չկար : Հերմէս՝ երխտասարդ եւ առոյգ՝ թեւեր ունէր՝ ոտից՝ թեւեր ունէր ուսոց՝ եւ թեւեր զլիւնն վրայ : Աջ ձեռաց մէջ գաւազան մը եւ այդ իսկ թեւաւոր :

Հերմէս՝ բանն էր արտայայտուած . խօսքն էր . իմացականութեան արդիւնքն , թռչտուն , առանց բնաւ արդելքնե-

րէ վարանելու . թեթեւ թեւերովն չորս ծագաց սրարչաւ լրսուողն կամ լրաբերն , կեցայ հոն պահիկ մը :

Ո՛րչափ գեղեցիկ կցորդութեամբ իրարու հետ յօդուած էին այդ կրկին անդրիքն եւ բարաւորին եւ սեմին քանդակեալ դրոշմն : Այդ նուիրական յարկին էութիւնն եւ իսկն ամփոփուած տեսայ անոնց մէջ :

Հերմէս՝ բռնն է , իմացականութեան ծնունդն՝ որ երազ երազ աշխարհին չորս կողմերը կը թռչտի , որ կը սերմանի , պտուղ կուտայ : Նոյն ինքն Հերմէս՝ կը քաղէ , կը համարէ պարարտ հողերու առատ բարին , ու կը տանի կը սփռէ հոն ուր երկիրը պատրաստ է ու կազմ , այլ սով կայ սերման : Երկու անդրեաց մէջ թէ վերն բարաւորին եւ թէ վարն սեմոց վրայ քանդակուած այդ խօսքն՝ Մի՛ բարձրաւտիք . քեզմէ բարձր կայ . Մի՛ ըսեր քե շատ ե գիտցածս . . . Մեղուիմն նմանէ գրաւեց ուշո՛ :

Հարցուցի թէ ո՛ր իմաստնոյ են այդ խօսք . Բնութեան պատասխանեց ինձ մէկը :

Արդարեւ Բնութեան , Զի իմացականութիւնն ծնունդ է . բանն եւ խորհուրդ անդրադարձ արդիւնք , ինչպէս մարդ ունի իր ծնողն , ունի իր մերձաւոր եւ հեռաւոր նմանիքն , եւ անհրաժեշտ պիտի կրէ անոնց ազդեցութիւնն , այսպէս միտք՝ այսպէս մտաց զարգացումն՝ պիտի կրեն , եւ ի հարկէ , ուրիշ մերձաւոր եւ հեռաւոր իմացականութեանց արգասիքն եւ արդիւնք , խորհեցայ . այո՛ , Բնութեան էր այդ խօսք եւ ամենաբնական . զի նորութիւն չկայ բնաւ բնութեան մէջ . մարդ ինչպէս որ ըստ բնականին կեանքը պիտի քաղէ՝ եւ անհրաժեշտ է այդ՝ զինքը չըջապատող էակներէ , այսպէս նաեւ ըստ իմացականին՝ կեանքը պիտի քաղէ , եւ բացարձակ կերպով , զինքը չըջապատող իմացականութիւններէ : Այլ թէ ինչպէս :

Որչափ ալ Բնութեան այս խօսք՝ սակայն անշուշտ է թէ մեծ իմաստուն մը գծել տուած էր այդ բառերն այդ տեղ , Վասն զի ըստ ինքեան մարդ՝ գուցէ թէ իր բնական (ըսեմ այսպէս) բարձրամիտ խորհրդովն՝ փորձուէր երբեմն կարծել զանձն ամեն բանի կարող , ամեն բանի ձեռնհաս . գուցէ ըսէր սրտին մէջ՝ ո՛հ , ինչ է այս ամենն . պէտք է որ ես ստեղծեմ ոք որպէս զի բարի ըլլան , պէտք է որ ես ձեռնմուխ ըլլամ այս բանին ալ՝ այն

բանին ալ մէջ, վառնգի կարօղ ես միայն եմ, եւ այլ ոչ ոք. գուցէ թէ ըսէր՝ թէ ինծմով եւ ինծմէ ամեն բան, եւ առանց իմ եւ ոչ ինչ. ոչ միտք, ոչ խորհուրդ, ոչ գիւտ, ոչ հանձար: Որով՝ այսպիսւոյն առջեւ ոչ հինն եւ ոչ նոր միտք արժանաւոր. ոչ հինն եւ ոչ նոր հեղինակ՝ արգասաւոր. ոչ ոք բաւական, ոչ ինչ բարի: Գուցէ թէ կ'ըսեմ յայս կէտ թշուառութեան հասած մարդ մը գտնուէր. առայս իմաստուն միտք մը եւ իմաստնագոյն խորհուրդ մը յղացեր էր այդ խօսքն եւ արձանագրեր անդէն. Մի՛ բարձրամտիւր, քեզմէ բարձր կայ: Յայտնապէս աշակերտելոց ուղղեալ էր այդ. այլ իւրաքաչիւր ոք կրնար օգտուիլ: Յիշեցի անցեալ դարերու ծանր բեռին տակ ծածկուած հելլենական ձեմարանի մը մտից զրան վրայ քանդակուած նմանօրինակ խօսքն:

« Մի՛ քսեր քե շատ ե գիտցածս. Մեղուին Գմանէ » . դիտելի էր՝ զի մինչդեռ առաջին խօսքն Հերմեսի մօտ էր, երկրորդս Տիւր Դպրապետի, որ գրիչն բարձրացուցած էր ձեռաց մէջ:

Այս յայտնապէս կը խօսէր. մեղուն օտարին բարիքն համարելով՝ աստուածներու ըմպելին կը կազմէ. իմացականութիւնն՝ որուն նուիրական պտղաբերութեան ձօնուած էր այս տոճար՝ կը հրամայէր իր աշակերտելոց եւ անոնց ալ անշուշտ՝ որ դեռ եւս կարօտ էին այդ խրատին՝ զարգացունել իրենց միտքն օտարին խորհրդովն, օտարին գաղափարն համարելով, եւ նոյն իսկ գրիչ ի ձեռին, ըստ Դպրապետին. եւ ապա ձեւել զանոնք եւ ձուլել, ինչպէս մեղուն ծաղկանց հիւթն ու փոշին:—

Բայց թէ մեղրն ծաղիկ բուրէ, ոչ մեղրն ծաղիկ է եւ ոչ ծաղիկն մեղր:—

Անցայ չեմն. երկար սրա՛ մ՝ էր առջեւս. լուսաւոր եւ լայնանիստ: Ճակատած եօթն անդրիք հակայ իրաններով՝ գրաւեցին ուշս: Հելլենական Եօթնեակն էր, ամենուն ալ գլուխն նորապտակ սարդիով: Թալէս Միլետացի, Պիտտակոս Մելիտիւնացի, Բիաս Պրիէնացի, Կլէոբուլ Լինդացի, Պերիանտր Կուրընթացի, Կիլոն Լակեդեմոնացի, եւ Սոլոն Աթենացի. եօթն իմաստունք Ելլադայ: Ասոնց մօտ էր Անաքարսիս սկիւթացի: Աջ կողմս էր Կատոն հռովմայեցի, իսկ ձախիս վրայ Կոնփու-

կիսս Ճենայի : Մէջտեղ իբր երեք Շնորհաց միութիւն կանգնած էին քով քովի Ողիսիւս , Նեստոր եւ Մենատոր (Աթենաս) : Այսչափ հոյակապ անուններու առաջնորդ էր՝ իմաստուն Մենատոր միայն :

Անցայ այդ մեծ անուններու առջեւէն զլիակոր . կը խորհէի միոյ միոյ մեծութիւնն , այլ կայծակի արագութեամբ . զի առաջնորդս բացաւ ինձ զուռ մը՝ ուր ահա տեսածս :

Նոր էր հոս , հին էր ամեն բան . զարմացայ . ապշեցայ : Ետովս , Փեղորոս , Մխիթար Գոշ , Լա Ֆոնդէն , զէմ առ դէմ . խառն : Ինչո՞ւ այս : Բնական հանճարն ծնաւ միոյն մէջ , երկրորդն արեւացաւ այդ հանճարին , երրորդն՝ թարգման եզաւ տկարին եւ բացատրեց . չորրորդն՝ առաւ նոյնը , իւրացուց , զարգացուց : Բանի՞ դարեր անցան առաջինէն մինչեւ վերջինն , եւ դեռ քանի՞ դարեր պիտի սահին : Վաստակն ամենուն է սակայն հաւասարապէս . իւրաքանչիւրին պատուաբեր : Գաղղիա եւ աշխարհ այդ Լա Ֆոնդէնն այս բանով մանաւանդ քան զՊուլոյ եւ քան զՄոլիէր կը նախադասեն : Հնոց հետեւողութիւնն , սքանչացուցին զԼեսինկ , զՊոլինկարդ , զԿէօթէ , եւ զՈւոլդըր Սէվէյճ Լանտոր հոյակապ քննադատն : Լա Ֆոնդիսի քով կեցած էին կանգուն Բիտպի , Գապրիսս , քանի մը ճանապարհորդներ , քարոզիչներ , խալական անմահ կաճատէն Արիոսդո , Փայլոն , սպանիական թատերագիրներ . հիւսիսի եւ հարաւի իմացականութեան աստեղք : Այս ամենէն կը քաղենք , ըսաւ ինձ առաջնորդս . այս ամենէն միտի կ'առնենք , կը հաւաքենք այս հունձքէն մեր հասկերն . եւ սակայն եւ ոչ մէկուն պարտական ենք : Այսպէս ըրին իրենք ալ . այսպէս ըսաւ աշխարհս : Մեղուիմ նման :

Հնդկական Հռամայտնա եւ Մահափարատա սոսկալի անդրիք յաջորդ սրահին զրան կից կանգնած՝ յունական Իլիական եւ Ողիսական քնարներն կ'երկարեն առ աչազուրկն Հոմերոն , մօտն է Սոփոկլէս , Վիրգիլեայ քով . որոնց հանդէպ կը մրցին զուգեւս Եւրիպիդէս եւ Ռասին , Որատիոս , Հիպպոլիտ , Գոռնէլլ , Վոլդէր , եւ այլ շատեր : Եւ այսպէս խառն ի խառն Պատկառանօք խոնարհելով առաջնորդս՝ բանալի մ'ա-

ռաւ դարանէ մը եւ համբուրեց . զրաւ յէմս , ճռնչեց դուռն ծխնեաց վրայ . Սրբարան մ'էր :

Իմացականութեան կենաց ուրիշ պատկեր մը կը պարզուէր աչքիս առջեւ : Արիական մի մի աստուածութիւն , հնդիկն եւ ճնն , պարսիկն եւ ասորեստանեայն , քաղդին եւ եգիպտականն , յունականն եւ հռովմէական , խմբուած էին յատեան : Ամենադից եւ ամենածին խորհրդոյ ժողով էր :

Դիտեցի մի առ մի . տեսայ հոն արիական եւ պարսիկ բաժնին մէջէն խորհրդական գաղափարն առնուած եւ նիւթական գեղեցկութեամբ արձանացած յոյն եւ հռոմ բաժնին մէջ : Վերջինք զգաղափարն ստրուկ բրած էին ձեւին : Ինչ էր արիական եւ հնդիկ Արիամանն (Արհման) , ինչ էր յունական Զեւսն , Դիոնն , Արամազդն . մարդոց ամենապերճն , ամենափառն , աստուածներու հայրն : Ինչ են Տիտանեանք :

Երկար էր չառ մի առ մի քննել ամենն . խնդրեցի առաջնորդէս՝ որ սիրով համակիր , տուաւ ինձ հատորի մը մէջ ամփոփած այս հոյակերտ յարկին դադտնիքն . առի , համբուրեցի եւ խոստացայ հետամուտ ըլլալ ատոր սիրով : Սակայն՝ վերջին սրահն ալ ըսաւ նա՝ տնօգուտ չէ քեզ այցելել . եւ բանալով դուռ մը՝ ցոյց տուաւ ենձ հին եւ նոր լեզուներու անընդհատ շղթայն : Ոմանք մեռած , ոմանք մահացու , ոմանք դեռ եւս կայտառ պատանիք : Տեսայ հոն ինձ ծանօթ քանի մը նոր եւ հին լեզուներ . ո՛հ , որչափ նման իրարու . որչափ ճիշդ կշռով չափուած : Եւ ինչպէս , ըսի , ուրեմն նոր կ'ըսենք ինչ որ հինն է ըստ ինքեան : Զայն մը հնչեց սրտիս մէջ . այսպէս չուտ մօտցար տեսածներդ . ինչպէս նիւթականն՝ նոյնպէս իմացականն ծնունդ են յաջորդաբար իրարմէ ծագած . ոչ բնաւ նոր բան կայ աշխարհիս վրայ . իրարմէ կը ծնանին եւ իրարմով կը զարգանան : Կարգա այդ հատորն եւ համոզուիս , քննէ կարգացածդ եւ վստահացիր : Ուրեմն համբարեմ ես ալ ըսի՝ օտար հեղինակներու իմացականութեան պտուղն , քաղեմ անոնց զգացումն իրեն ցորտէն : Այո՛ , կրկնեց առաջնորդ ձայնը , վաճն զի այսօր քաղածդ վաղը քեզի մթերանոց պիտի ըլլայ . այսօր բրիչի ձեռին ալլոց պարտիզէն հաւաքածդ՝ վաղը գեղեցիկ պտուղ պիտի ընծայէ հասարակաց կարօտին — Բայց վաճն զի ակտոր-ժելի էր ինձ երկարել սակաւիկ եւս տեսութիւնս , աւելցուցի :

Եւ միթէ օրէն է այս . միթէ գողութիւն չի համարուիր այս . — Եթէ մարդ վասն զի մարդու կը նմանի յանցաւոր դատուի . ինչ կ'ըսես . Նոյն աղբեր ջուրն հնք , այլ ինչ հնար չէ ենթացրել . Տես իտալական՝ գաղղիական՝ սպանիական կայտառ ծնունդներն . սակայն ոչ մին լատիներէն է տնոնցմէ այսպէս է իմացական ծնունդն ալ , այսպէս սնոր զարգացումն ալ . Այսպէս բոլին այս աստուածներն եւ աստուածացան , մահացու էին անոնք ալ , այլ այսու անմահացան . Այսպէս բոլին այն մեծամեծքն որոց հովանին միայն արժանացար տեսնել այժմ . Այսպէս պիտի ընեն ամենքն ալ որ այս դռնէն ներս մտնել փափաքին . Եւ դու ո՞ մահկանացուդ , համբարէ եւ քաղէ որչափ կրնաս , եւ նոյնը պատուիրէ զաւակացդ որ քեզ երբէք աչակերտին . Այսօրուան քաղդ վաղը քեզ համար է . այնչափ մթերից մէջէն անհնար է քեզ վաղիւ առանց իւրացնելու հանել պիտոյքդ . Քաջալերուէ եւ աշխատէ . Մի՛ ըսեր քե շատ է գիտցածս . մեղուիմ նմանէ :

Բաւական էր ինձ եւ հասկըցողին համար այսչափն . իջա նոյն սանդուղներէն , այլ ոչ նոյն գաղափարով . Մտից դրան վերն ներսէն գրուած էր այս խօսքն՝ « Ո՛ր դու որ աշակերտեցար այս դիւցական յարկին , կրթեցար , մարզեցար , համբարեցիր եւ պիտի պտղաբերես , գիտցիր որ նախանձորդ շատ ունիս : »

Այլ ինձ ինչ փոյթ . ըսի եւ հեռացայ . բայց այն օրէն ի վեր չգիտեմ ինչ եղաւ սիրտս :

ԱՐԴԵՕՔ ՎԵՐՋԻՆ ՕԾՄԱՆ ՍՈՒՔԲ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

ՄԵԶ ԱՒԱՆԴԵ՞Յ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԻՉ ԹԼ՝ ՈԶ

Գիտենք պատմութենէն՝ որ ինչպէս մի քանի կրօնական խնդիրներ, նոյնպէս ալ այս փրկարար խորհուրդն Վերջին Օծման՝ զանազան պատճառներով Յունաց՝ Հայոց վրայ խօսելու առիթը տուաւ⁽¹⁾ . իսկ մեր նպատակն այդ առիթներուն վրայ խօսիլ չէ, այլ համառօտ կերպով քննել՝ թէ այս Սուրբ խորհուրդն աւանդեց մեզ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ թէ ոչ :

Ապաքէն խիստ մեկին եւ բացայայտ են Ս. Յակովբոս Առաքելոյն խօսքերը, որն որ գեղեցիկ կերպով, ի Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ գրուած Ս. Խորհուրդը կը հրատարակէ բռնիով . « Հեւանդանայցէ ոք ի ձէնջ՝ կոչեցուն զերիցունս եկեկեղեցուն, եւ արասցեն ի վերայ նորա ազօթս . օծցեն իւզով յանուն Տեառն, եւ ազօթքն հաւատով փրկեսցէ զայլատեալն, եւ յորուսցէ զնա Տէր, եւ եթէ մեզս ինչ իցէ զործեալ՝ թողցի նմա » . Յակ. Ե. 14⁽²⁾ :

Ո՛րքան գեղեցիկ, նոյնչափ ալ ափովի՛չ եւ մխիթարական են այն խօսքերը, որով մեծամեծ բարիքներ կը խոստանայ մեզ մահկանացուացս Սուրբ Առաքեալն . զոր անհնարին էր թէ անդիտանար մեր հոգւոյ Լուսատուն, նա մանաւանդ ընդհակառակն քաջ համոզուած էր՝ թէ ասանկ մեծ խորհուրդ բանի տեղ չդնելով զանց առնուն առանց մեծ յանցանքի եւ առանց Հոգւոյն Սրբոյ արհամարհանք ընելու չի կրնար ըլլալ, եւ թէ մեծամեծ բարիքներէ պիտի զրկուէր իր ժողովուրդը՝ զանց առնելով այս Տեառնապարգեւ խորհուրդը, եւ այն առն իր սէրը կատարեալ պիտի չըլար առ որդիս իւր, որոյ

(1) Տե՛ս Վերջին Օծման Ս. Խորհուրդն վրայ « Հիմնական Տարբերութիւն » Գրքին մէջ՝ Գլ. Գ. Երրու՛մ ընդարձակօրէն կը խօսի հմուտ եւ քաջիմաստ Հ. Յովս. Վրդ. Գալթրճեան Մխիթ. Վիեննայի :

(2) Հմմտ. Մարկոս Գլ. 12 : Ուր արկնարկուած է այս խորհուրդը :

փրկութեանը համար ամեն ճիշդ ու քանք թափելէն ի վատ՝
ըստ նմանութեան իւր տատուածային Վարդապետին , իրրեւ
Հովիւ քաջ զանձն իւր գնէր ի վերայ ոչխարացն :

Ուստի բացարձակապէս կ'ըսեմք . Երիցս երանեալ Հայրն
մեր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ աւանդեց մեզ այս Ս. Խորհուրդն
Վերջին Օծման :

Այս ըսածներուս անժխտելի փաստեր եւ անուրանալի
պատմական ապացոյցներ կը վկայեն . նախ՝

Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն ԿԲ. կանոնն , յորում կը յիշատա-
կուի ճեք կամ իւղ ճիւղաց , այսպէս . « Սոյն այս (իւղ հի-
ւանդաց) տարբերի յիւղոյ սրբոյ Միւռոնի . որ ի պէտս խոր-
հըրդոյ Դրոշմի . եւ յիւղոյ երախայից , որով օծանին զերախայս
յառաջ քան զմկրտութիւն » . (առ Կապասուտ .) : Արդ եթէ
Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ , որն որ ըստ Ագաթանգեղոսի ,
ո՛չ միայն ոչ յապաւեաց ինչ ի կանոնաց Ս. Ժողովոյն Նիկիոյ ,
հապա նաեւ լուսաւոր վարդապետութեամբ ճոխացոյց զնոյնս :
« Իսկ երանելին Ռեստակէս գայր հաւաներ պայծառ ծագեալ հա-
« ւատովքն եւ հաստատուն աստուածահաճոյ Նիկիական կանո-
« նոքն երեւեալ ի հայս , առաջի դնէր . . . զերեւալ աւանդութիւն-
« սնն Որով սրբոյն Գրիգորի ի նոյն լուսաւորական կանոնն յա-
« ւելեալ . . . » (Ագաթանգեղ . էջ. 657. Տպգր. Վենետ. 1862)⁽¹⁾ :
պարտուպատշաճ յարգութեամբ հրատարակեց իւր Ժողովոր-
դեան Նիկիական Սիւնոդոսական սահմաններն ու Հանգանակը՝
որմէ ետքը ո՛վ չի յիշեր նոյն Առաքելական Հօր հրամանակարգ
յօդուածը . « Իսկ մեք փառաւորեսցուք որ յառաջ քան զյա-
ւիտեանս , երկիր պաղանելով . » եւն , որ մինչեւ ցայսօր սուրբ
խորհրդոց պաշտաման մէջ հանդիսապէս կը հռչակուի : Ապա
ուրեմն ո՛վ պիտի համարձակի ըսել թէ՝ նա այդ Ս. Խորհուրդը
մեզ չաւանդեց եւ աւելի պայծառացնելով չի կարգադրեց :

Երկրորդ Ս. Լուսաւորչին յերկրաւոր կենաց յերանալան
կեանս երկնից արքայութեան սլանալէն ետքը՝ իր յաջորդները
նուազ եռանդեամբ չէին հսկեր ուղղափառ հաւատոյ պահպա-

(1) Հմմտ. Պոսթ. Պատ. Հայ. Գիրք Բ. 'Իւ. Ղ. Յաւել սուղ ինչ
դըւիսս յիշքենէ ի կանոնն Ժողովոյն , վասն առաւել զգուշութեան
իւրոյ վիճակին :

նութեանն ու զարգացման եւ այս իւրեանց լուսաւորութեան Հօր
աւանդած կանոններուն եւ օրինաց անթերի կատարմանը . որք
արութեամբ սրտի եւ քաջութեամբ զգուշացուցին իրենց հա-
ւատացեալ հօտը ո՛ր եւ է մոլար վարդապետութիւնէն Ասոր նշանն
է այն հոգեւոր նշովքը Հաւատամքէն ետքը « Իսկ որք ա-
սենն՝ էր երբեմն . եւն , որով մեր ուղղամիտ երանաշնորհ
Հայրապետք հակառակորդաց յուզմանց դէմ մի աւագամ
ընդ միշտ աննման ջատագովութիւն մը թողուցին մեզ .
Ո՞վ է , որ այն ոսկեղէն ժամանակաց նշանաւորա-
դոյն գէպերէն՝ Սրբոյն Սահակայ Հայրապետին՝ Աշտի-
շատայ ժողովոյն մէջ (435) տուած սրենհոգոտակոյն պա-
տախտանը չի յիշեր , որ այնքան հոգեւոր է եկեղե-
ցական պատմութեան մէջ⁽¹⁾ : Ահաւասիկ Վերջին Օծման
խորհրդոյն նկատմամբ ըսածնիս կը հաստատէ նոյն իսկ
Ս . Սահակայ Պարթեւի Հայրապետին երջանիկ մահը , որ Ս .
Լուսաւորչէն հարիւր տարիէ աւելի վերջը պատահած է . քան-
զի կը զրէ Կորիւն թէ՛ « Ի կատարել տմեհանն Նաւասարդի
ի պաշտաման անուշահոտ իւղոյն հանդերձ աստուածահաճոյ
աղօթիք , ծերունայն աւանդեալ ի Քրիստոս : » (Առ Մաշտ .) :
Ահա աստէն պայծառապէս կը ծանուցանէ սա , թէ յառաջ
քան զմահ Սրբոյն կը մատակարարէին անոր զիւղն անուշահոտ,
եւ յետոյ փոխեցաւ յաստեացս երանելի Հայրապետն : Աստու-
նօր կը հարցնենք արդարակորով անաչառ անձանց . ի՞նչ էր
այն անուշահոտ իւղն հանդերձ աստուածահաճոյ աղօթիք .
պիտի վարանի՞նք արդեօք բսել թէ՛ այն էր խորհուրդն Վեր-
ջին օծման , եւ թէ աւանդած էր զայն Ս . Գրիգոր Լուսաւորիչ
եւ կը պահուէր մինչեւ ցայն վայր անաղարտ :

Բայց , երբ խափանեցաւ այդ խորհուրդն . կ'ե-
րեւի թէ վերջին դարուն արդէն ի տեղիս տեղիս սկսած
էր զանց առնուիլ այն եւ զանազան փոփոխութիւններու զեզ-
ծմունքներ կը պատահէին . ոյր սակս Յովնան Օձնեցի Կաթու-
ղիկոյն զանրձեայ կանոնադրեց յամին 719 , Դուռայ ժողովոյն
մէջ , « Արժան է եւ զհիւանդացն զձէթ քանանային օրհնել ըստ
իւրում աղօթիցն , եւ ըստ բաւականութեան պահանջելոյ ժա-
մուն պիտոյից » . Կան . ԺԱ . եւ կը պահուէր մինչեւ Ժ . եւ

(1) Լաբբէտ , Ժող . Հտ . Զ . 77 .

ԺԱ. դար , ինչպէս յայտնի է ի բանից Մեծին Խոսրովու եւ Սարգսի մեկնչի . եւ անկէջ վերջն ալ վերստին կանոնադրեց ԺԳ , դարուն Կոստանդին Կաթող . Բարձրբերդցի , ի վերայ այսր ամենայնի գանուեցան Արեւելեան Քրիստոնէից մէջ այնպիսի գաղափարներու տէր ոմանք որք հանդերձ Վարդանաւ կը չփոթէին զՎերջին օծումն՝ Ապաշխարութեան Ս . Խորհրդոյն հետ , եւ կ'ուսուցանէին թէ՛ Ապաշխարութեան խորհուրդը կը կատարուէր ի ձեռն այս օծման . եւ թէ այս պատճառաւ պէտք է օծիլ բոլոր ապաշխարողներն անխափր թէ՛ հիւանդներն եւ թէ՛ առողջները : Ասկէց առիթ առնելով կազմեցին թերեւս ոմանք այն պատմութիւնը թէ՛ ոմանք բուական համարած ըլլան միայն այս Վերջին օծման խորհուրդն ընդունիլը , եւ սկսած ըլլան հետզհետէ հրաժարիլ Ապաշխարութեան Ս . խորհրդէն : Այս պատճառաւ ոմանց մէջ խափանուած ըլլայ այնուհետեւ Վերջին օծման կիրառութիւնը . որպէս զի յայտնին այս վերջին խորհրդոյս վրայ չգնին ու չթողուն ապաշխարութեան խորհուրդը՝ որ է խոստովանութիւնը , հապա՝ ամէնքն ալ ստիպուին խոստովանանք ըլլալ եւ ապաշխարելով իրենց մեղաց թողութիւն ստանան :

Վերջին օծման խորհրդոյն կերպը կամ ձեւը չէ թէ ըստ կամի ու մուրացածոյ հիւանդի վրայ ընելու աղօթք մ'է , հապա անանկ աղօթք մը՝ զորն որ Կաթողիկէ Եկեղեցին աւանդութեամբ ըստ արեւելեան կամ ըստ արեւմտեան ծիսի ունեցած կամ ընդունած է : Ոչ տն ձեւը կամ աղօթքը՝ առանց նիւթոյ կամ առանց օրհնեալ ձիթով օծելու , եւ ոչ օրհնեալ ձիթով օծելն՝ առանց աս ձեւի կամ աղօթքի կրնայ Վերջին օծման խորհուրդ կազմել :

Մտիկ ընենք ուշադրութեամբ մեր Ս . Ներսէս Շնորհալի Հայրապետին , որն որ իւր սովորական քաղցրաբանութեամբը , հին Եկեղեցոյ աւանդութիւնը կը հաստատէ : « Թէ ներգործել զայս , (կ'ըսէ Շնորհալին) աղօթիցն էր գորութեան՝ օծման իւզոյն առ ինչ պէտս բժշկեալքն կարօտանային . յայտ է՝ թէ զի յերկուց ելով մեր , ամենայն ինչ զգալի է եւ իմանալի իրակութեանն առիթ զոյգ էութեանս , որպէս ջուր եւ Հոգի , հաց եւ Աստուած . ըստ այսմ առցես զօծանելն իւզով : »

Բայց աւանդ , ո՞րչափ քրիստոնեայք անհոգութեամբ

եւ անսակ տեսակն անպաշարումներով ու սնոտի պատ-
ճառանքներով զանց կ'առնուն այս Ս. խորհուրդն աստուա-
ծատուր . առանց ըստ պատշաճի խոկալու այն ծանր բոպէն ,
յորում մարդկային ընկերութենէն ելլելու վրայ ըլլալով՝ աշխարհ-
քի ու մարմնոյ ընդունայնութիւններէն սրտիւ եւ մտօք պէտք է
հրաժարիլ, եւ հոգւոյ ու մարմնոյ թշնամի եղած օձին դէմ՝ վեր-
ջին պատերազմ մղել : Ասիկայ մարդուս տմենէն զժուարին եւ
մի միայն վայրկեանն է , որմէ կախում ունի ապագայ մշտնջե-
նաւորութեան որպիսութիւնը : Ահա այս ամէն բաներուն քաջ
տեղեակ ըլլալով մեր երեքս երանեալ Հայրն Ս. Գրիգոր Լու-
սաւորիչ , չուզեց զրկել այս Սուրբ Վերջին օծման թէ՛ հոգ-
ւոյ եւ թէ՛ մարմնոյ հարկաւոր օգնութենէն , աւանդելով այս
մեծ եւ անզին գանձը մեզի ինչպէս որ ցուցուեցաւ :

ՄԿՐՏԻՁ Վ. ՄԵՂՄՈՒՆԻ

Ամասիա 18/30 Մարտ . 1899.

Ա.Լ. ՊԵԱՆՔ

Ա.Լ. ՊԵԱՆՔ ՃԱՄԲԱՆԵՐՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 24)

Զ. Հետի ճամբաներ եւ անցքեր. Սէն Թեոտիլի կապանց.—

Ալպեանց երկաթուղիներն եւ մեծ ճամբաներն սքանչելիք են. սակայն ալպաղնացիներու համար չեն, որոնք ոչ թէ հասնելու այլ ճամբորդելու համար ճամբայ կը բնորեն: Այսպիսիներն միշտ ինչպէս մինչեւ այսօր՝ այնպիսի ճամբաներն պիտի ընտրեն՝ ուսկից կամ հետի կամ ջորիով միայն հնար ըլլայ անցնիլ: Այս անցքեր Ալպեանց ամենէն բարձր եւ ամենէն գեղեցիկներն են. ոչ թէ իրենց զիրքին բարձրութեան պատճառաւ, այլ վասն զի այն անցքերով այդ յաւիտենական ամբարտակներու սրալին խորը կը թափանցեն: Հետագնաց այդ անցքերու շատերն պիտի մնան այնպէս ինչպէս որ Աստուած ստեղծած է: Յառաջդիմութիւնն զանոնք գեղեցկացուցած չէ. (այսինքն ասկականաց), միայն քիչ մ'աւելի զիւրամատչելի ընծայած է սքանչացող աչքերու: Ալպասէրի մը կեանքն ամբողջ եւ լիահատոր դրատուն մը՝ հազիւ հազ կրնային Ալպեանց մէն մի այդ անցքերն ճանչնալ եւ նկարագրել: Իբր սիպար օրինակ՝ միակն գեղեցկութեամբ եւ յաճախուածն ամենէն աւելի կ'ընտրեմ. Ս. Թեոտիլի անցքն. Հոռոգանոսի (Ջուիցերիա) եւ Աոսլայի (Իտալիա) ձորահովտին մէջ. Վարզ լեռան զանգուածին պատառուածքն:

Վալէի մէջ Պրինկէն քիչ առաջ Վիէմի մօտ՝ Հոռոգանոսի այս կողմնակի նեղ եւ անձուկ խորհրդաւոր ձորահովիտներէն՝ որոնք ձեան սոսկալի սառնապատ սլարսպաւն կը փակին՝ կը պարզուի մին: Շոգեկառքին մէջէն կը տեսնուի այս. այլ հազիւ թէ ոմանք մինչեւ հոն կը մղեն ցայսօր իրենց ուղեւորութիւնն:

Այս կողմնակի ձորահովիտն՝ մեր օրերուն գիւտն՝ Սղալ-տէնի քով Վիէժէն երկու մղոն հեռուն կրկնակ ճիւղերու կը բաժնուի . ուր կրկին հեղեղաւաններ՝ (կրկին Վիէժներն)՝ իրենց գոլջ ջրերը կը խառնեն իրարու հետ , երկու քոյրերու նման , երկուքն ալ կատաղի . Իբր անջրպետ կը կանգնին երկու ջրոց մէջ Միշապէլի լեռներուն երկայն շղթաներն՝ 4000 մեղր բարձրութեամբ, եւ կ'երկարին արծաթեայ երէզի մը նըման մինչեւ իրենց խառնուրդն : Աջակողման ձորահովիտն Զէրմաղէ եւ Վարդ լեռնէն կ'իջնէ , ձախակողմանն Սաասէ եւ Մորո լեռնէն : Առաջինէն պիտի բարձրանանք մինք . ուրախ պիտի նետուինք շոգեկառքէն դուրս , եւ հետի դնալն պիտի ցանկանք . Նրբուղին ահաւոր վիճի եղբրքէն կը քերէ , որուն խորն Վիէժ կը փրփրայ . եւ այնպէս սեպածեալ լերան մը կողին վրայէն կը յառաջանայ՝ որ եթէ գլուխն վեր առնելով էմտ կոշուած փոքրիկ գիւղին նայինք սարսուռ կ'ըզգանք : Կարծես թաւալղոր դառիթափն ի վար պիտի խոնարհիլ Անցնինք Ս . Նիգոլան , որով կը կոչուին մերձակայքն , անցնինք երեք չորս գիւղակներն ալ որոնց մին գլխուն վրայ շէշտակի կանգնած սառնարան մը ունի , եւ հասնինք մինչեւ Ծերմաղ . ամառնային Զուիցերիոյ մայրաքաղաքներէն մին :

Այնչափ զարգացեալ քաղաք մ'է այս՝ այնչափ օգասուն եւ գեղատես՝ մինչեւ ամառներն ճանապարհորդաց բնակարան կը պակսի , բազմաթիւ պանդոկներ եւ օթեւաններ դառնուելովն հանդերձ : Վարդ լերան առաջին հանգստարանն կրնայ կոչուիլ : Ութ ժամ ղրինք մինչեւ հոս . դազրինք քիչ մը . վաղն առաւօտ կ'ելլանք Ս . Թէոտիլ :

Առաւօտը լուսնալուն լուրջ եւ ուրախ ոգեւորութեամբ բազմութիւն արշաւողներու կ'երերան հետգհետէ , լաւ ճամբորդութեան եւ մանաւանդ ողջամբ դարձի մաղթանքներ կը փոխանակուին : Մի՞ զարմանաք . աւելորդ մաղթանքներ չին անոնք : Շատեր զօրութեամբ եւ առողջութեամբ նախանձեկիբ ելան ճամբայ օր մը՝ եւ այլ եւս չդարձան , եւ կամ թէ գիւղին գերեզմանատան մէջ կը հանգչին : Առաջնորդներն (ուղեցոյց) պատերազմական կազմութեամբ , չուանը շալակն , նեցուկը ձեռքն , որուն մի ծայրն նիզակ մը եւ միւսն տապար , որով ի հարկին սասոյցին մէջ չամբայ կը կտրէ :

Ալպասիրաց պաշտօնական ցուպն է այս . փոխանակ հը-

նորեայ երկաթեայ դաւաղանին : Եւ ահա ճամբայ կ'իյնանք : Մարգերու՝ անտառներու՝ հեղեղներու եւ ժայռերու կնճոտայլ զերահատ երեք ժամուան վերելքէն յետոյ՝ Ա. Թէոփիլի սառնարանին ոտից քով ենք : Հոս՝ ջրամաքէն՝ որուն համար նաւաստիներն կ'ըսեն անարգութեամբ կովերու տախտակամածըն , սառոյցէ անհուն ծովուն կը վտանջինք զմեզ , որ իր կարգին սոսկալի անդունդներն ունի եւ մրրիկներն : Հաստատութեան տեսակէտով սառոյցն եւ ձիւն ջրէն զանազանութիւն չունին . բնութեան մէջ ջրէն ուելի խարդախ բան չկայ : Դեռ ոտք չկոխած հոն՝ տեսակ մ'արարողական գործեր կան կատարելիք , որ առաջին անգամ սարսափ կ'ազդէ մարդուն : Պարանը կը քակուի , ուղեցոյցն կը կապէ ուժով եւ մի առ մի ամեն ուղեւորներու մէջքն , կը հրամայէ ձիգ բռնել պարանն , մի՛ թոյլ , եւ իրարմէ չորս չորս մեղրի չափ հեռուէն քալել : Նորընծայք եւ անխոհեմներ՝ « Ինչ է այսչափ զգուշութեան պէտքն , կը հարցունեն . այսչափ խաղաղ եւ միապաղաղ սառնապատէն ի՞նչ երկիւղ » :

Սակայն մի՛ վտանջիք : Սոսկալի վախեր չառ անգամ պարզ ձիւնով ծածկուած են : Այդ զիրարեկ կամուրջներն շատ զերաւ կը խորտակին ոտքի տակ : Կղզիացած ուղեւորի մը կորստեան այս պատճառներն՝ պարանաւոր ճամբորդողին համար զուարճութեան առիթ են . կ'ընկզմի՝ այլ առջեւէն եւ ետեւէն պարանաւոր ընկերներն ճօճքի նման կը ձգեն զինքն՝ զէպ ի վեր : Միապաղաղ կամ ծերպաւոր սառնարաններու վրայ իրարու հետ չպարանաւորին՝ աններելի մեղք են :

Այլաչառներէն ամանք կը համարին թէ մեզմ առիճակ սառնարաններու համար պարանաւորին շատ սղտակար ըլլայ , սակայն խիստ պտռիթափերուն վրայ՝ միշտ միաստկար : Վտանգի մեծ վախերէն մէկու մը միայն ոտքին սահիլը՝ կրնայ առհասարակ ուղեւորներու կորուստ պատճառել . ինչպէս գրախատ օրինակներն պակաս չեն :

Սակայն ինչպէս ամեն բանի մէջ՝ հոս ալ՝ չար բան մը շուտ կը տարածուի , մինչդեռ բարին՝ ոչ այնպէս . եթէ պարանաւորութիւնն քանի մը ձախող ելքի պատճառ եղած՝ հարիւրներով անհասանելու ալ փրկութեան առիթ հանդիսացած է :

Ապահով կրնանք համարել զմեզ այս կարգի վտանգին առջեւ . ալ երկրորդ մ'ալ կայ . օրն ի բուն ճերմակ ակ-

նախտի՞ղ դաշտի մը վրայէն պիտի անցնինք : Եթէ զգուշու-
թիւն չընենք՝ կրնանք տչքերնիս վտանգել :

Արեւու լուսաւոր ճառագայթներուն տակ՝ ձեան եւ ոտ-
ուոյցի բերերդներն կը վառին , վայ այն աչքին որ մինչեւ եւ-
րեկոյանալ ի հարկէ ստիպուի մնայ հոն : Եթէ արեւ չկայ՝
կիզիչ հովն կը տիրէ , երեսին մօրթը ազիւսէ աւելի կը թը-
խանայ եւ թեփ կը կապէ : Ուստի փափուկ սեռին համար
պատշաճ չէ շատ այս անցքն , եւ ոչ ալ փափկասէրին : Սա-
կայն ալպատիրաց մէջ ունինք շատ ժը փափկասուն տիկիներ
եւ օրիորդներ որոնք այս զգուարութեանց կամաւ կը հետա-
պնդին : Սակայն մենք այս խորհուրդներն չունինք , դնենք
մեր ծխաներկ ակնոցներն , ծածկենք երեսնիս լիոնեան
ալպատիրաց յատուկ քօղովն , եւ սկսինք քալել :

Պատրաստ : Ուղեցոյցին զեկոյցն է այս : Պարանն ձգուած
է եւ տողուած են ուղեւորք : Առուօտեան ձիւնն հաստա-
սուն է եւ առածի՞ղ , գնացքն չնչած օգրնուս պէս թեթեւ :

Ձեան վիճակին համեմատ՝ երկու ժամուան զգուարին
կամ դէւրին վերելքով՝ կը հասնինք անցքին բարձրակէտն ,
Ս . Թէոտիւ կապանն : Հազիւ թէ նպատակակէտն հասնինք
ամեն աշխատութիւն կը մոռնանք :

Գեղատեսիլ տեսարան մը կը պարզուի առջեւնիս . կըր-
նանք քիչ մը հանգիստ առնել : Այս 3322 մեղր բարձրու-
թեան վրայ Ալպեանց երկնամբարձ կատարներուն միջին կէտին
մօտ կամ քիչ մ'ալ աւելի բարձր ենք , Հսկաներ միայն կը դի-
տեն զմեզ բարձրէն երկուքը մանաւանդ : Մէկ կողմէն Սէրվէն ,
1500 մեղր բարձրութեամբ գրիչով զծուած եռանկիւն կոթողն ,
3000 մեղր սառուցեայ պատուանդանի մը վրայ , ամբողջն
4482 մեղր : Միւս կողմէն փոքրն Սէրվէն եւ Պրէյթոն սառ-
նամած , Վարդ լեռան բազուկն , զոր կը ծածկէ , հիւ-
սիւսէն սղիտակափառ գմբեթներ եւ սառեր , տիքածիւ
ցցուններ , շուրջանակի եւ մեր ոտքին տակ նորանոր սառ-
նարաններ մինչեւ Ծերմալ , գեղեցիկ ճերմկութեամբ եւ վիթ-
խարի կապոյտ ճեղքերով : Միայն հեռուն խորը՝ Զուլցերիոյ
եւ Իտալիոյ կողմը՝ քիչիկ մը կանանչ կը նշմարուի : Ահա այս
աննկարագրելի տեղերուն համառօտ ուրաւագիծն : Այլ անօթի
մարդն չաւանար , կ'ըսեն : Եւ իրաւ է , առ այդ՝ դեռ մենք
չհասած՝ կերակուրնիս պատրաստ կ'ըսպասէ հոս :

Սառնապատ անապատն բնակելի զարձած է : Այս տեղ՝ ուր Սօսիւր իր որդւոյն հետ 1792ին չորս օր բացօթեայ եղած է ձեան վրայ՝ երկու տնակ կը տեսնենք . որոնց միոյն մէջ անկողին անգամ կայ , ճաշասրահ մը , եւ խոհարար :

Խոհանոցն միւսոյն մէջն է , Ա. Թէոտիւրի կապանին Մեծ Օթեւանն է այս . օրուան մէջ երբեմն ռաքի վրայ եւ երբեմն ալ . . . ջորիի վրայ կ'օթեւանին : Այնչափ թուլամորթ չըլլանք . ո՛հ չսովորենք այս շոտլէ կեանքին , վասն զի նման ուրիշ բարձանց վրայ չկան տանկ կազդուրիչ կեանք : Ամենէն յաճախեալն են՝ Սլպեան կաճառներուն՝ (զաղղիական եւ իտալական եւ զուիցերեան եւ աւստրիական ճիւղերուն) անտանելի աշխատութեամբ շինել այս տուած ապաստանարաններն , ուր առանց բնաւ ակնածութեան կրնանք մտնել . ոչ զարնելու հարկ կայ , ոչ հրամանի . կրնանք մտնել ներս . կրուկսրան մը կայ զոր կրնանք վառել . տաքնալու եւ եփելու միանգամայն կը ծառայէ : Խոհանոցի ամենապարզ անօթ մը կայ հոն : Ուղածդ կրնաս ուտել . վճարելու հարկ չկայ . բաւական է որ միասին տարած ըլլաս : Գիշերելու համար՝ զինուորական յարդեայ անկողին մը . վասն զի շատ անգամ կը գիշերեն այսպիսի տեղեր . վերմակներալ , բաւական է որ հովիւներն չը փորձուին հետերնին տանիլ . մանաւանդ հարաւային մասին մէջ . եւ երբեմն ալ կանանց համար ճօճեր : Ամեն տեղ պառկելու համար սովորութիւն է հանուիլ . հոս ընդհակառակն . պէտք է հագուիլ եւ կրցածէն աւելին :

(Շարայարելի)

Պ Ա Տ Մ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 22)

Արդէն տարիէ մը ի վեր Տէրութեան մէջ կար աւերիչ աղիքները զորտկող բարբարոսաց հեղեղը, որ յանկարծ Ափրիկէի վրայ կ'արշաւէ, ցանելով իւր ճամբուն վրայ աւերակ, կողոպուտ, մարդասպանութիւն, հրդեհ եւ ասոնց նման զարշաթիւներ. չինայելով ո՛չ կանանց, ոչ տղայոց, ոչ քահանայից, ոչ եկեղեցեաց, կը սփռէ ամէն ուրէք արիւն, կրակ ու բոց: «Սուրբ եպիսկոպոսը, կ'ըսէ Պոսիդիոս, այս անհնարին աղէտից սկսիլը եւ յառաջանալը բոլորովին տարբեր աչքով կը նկատէր, չատ աւելի անուի թշուառութիւններ կը գուշակէր, զորս մարդիկ ընդհանրապէս չեն տեսնար, այսինքն հոգւոյ վտանգը եւ յաւիտենական կորուստը. եւ ինչպէս կ'ըսէ սուրբ Դիրքը թէ՛ անիկայ որ գիտութիւն կը ստանայ, անհնարին վշտեր կը պատրաստէ անձին, եւ մեծագոյն սրատեսութիւն մը՝ ոսկրները կը չորցընէ, Օգոստինոս իւր ձեռութեան վերջի օրերն անպատմելի տիրութեամբ եւ դառն ցաւօք անցուց, աչքին առջեւ կը տնկուէին շարունակ այն այրած եւ առանց հովուի մնացած եկեղեցիները, այն աստուածամուէր կուսանքը, որոնք սրոյ ճարակ կ'ըլլային, կամ թէ՛ աւանդ, հոգիներն կը կորսնցընէին՝ մարմնոյ մաքրութիւնն զոհելով, կողոպտուած, մերկ եւ յետին խեղճութեան մէջ ինկած եպիսկոպոսներն եւ քահանայները. այն պղծուած տապանակները, խորհրդոց մատակարարութեան

անկարելիութիւնը . այն անթիւ քրիստոնեայք , որոնք ուզելով մկրտուիլ կամ խոստովանիլ , կը մեռնէին անմխիթար , առանց ընդունելու սուրբ խորհուրդները : Սուրբ ծերունին Աստուծոյ եւ հոգւոց սիրովը վառուած կուլար , կ'ողբար զիշեր ցորեկ , եւ սրտացաւութենէ՝ ոսկրները կը չորնար » :

Շատ չանցնիր՝ բարբարոսաց բանակը կարթագինէ , կիրտա եւ Հիպպոնա քաղաքներէն ի զատ , ամէն դին կողոպտելէն եւ հիմնայատակ կործանելէն ետեւ , կու գայ կը պաշարէ Հիպպոնա քաղաքն ալ , ուր բազմաթիւ եպիսկոպոսունք , քահանայք եւ կրօնաւորք , եկեւր պապաւիներ էին . իբրեւ թէ Աստուած՝ ամբողջ Ափրիկէի եպիսկոպոսները սուրբ Օգոստինոսին թով ժողուելով , ուզենար օրինակ մը տալ աւոնց . թէ ինչպէս հովիւ մը վարուելու է մեծամեծ աղէտից եւ տառապանաց մէջ , եւ ինչ կերպով քրիստոնեայ ազգ մը մեռնելու պատրաստուելու է , այսինքն դիւյաղութեամբ եւ համակերպութեամբ Աստուծոյ կամաց : Եպիսկոպոսաց հետ ինքն ալ կ'ողբայ , եւ իւր հեկեկանաց ձայնն անոնցինին հետ կը խառնէ , սակայն իւր բնական սրատեսութեամբն աւելի հեռուն նկատելով , արցունքները մեծագոյն դժբախտութեանց համար թափելով կ'ըսէր . « Շատ ցաւալի նուաւսութիւն մը կը սեպուէր մերինը , թէ որ միմիայն քարեղէն եւ փայտեղէն աւերակաց եւ մահկանացու մարմնոց կորստեան վրայ լայինք եւ վշտանայինք » :

Հուսկ յետոյ՝ թախծութեան տակ ընկճած , ա'լ չկրնար դիմանալ , եւ եպիսկոպոսաց զառնալով կ'ըսէ . « Եղբարք եւ Հարք իմ , աղօթինք միաբան , որպէս զի Աստուած սա թըշուառութիւնքը դադրեցընէ , կամ թէ վերցընէ եւ խալըսէ զիս այս աշխարհէն » : Շատ չուշանար՝ Օգոստինոսի հոգւոյն անպատմելի առապանքը զինքը անկողին կը ձգէ , սաստիկ տենդէ մը բռնուելով . եւ քովի եղողները հիւանդութեան մահագոյժ ըլլալը կը գուշակեն : Այն աստիճան փափուկ եւ միանգամայն զօրաւոր սիրտ մը , կարծես թէ նոյն ատեն աւելի փափկութիւն եւ անուշութիւն մը ստացաւ : Իւր յետին ոյժը՝ Ափրիկէի եպիսկոպոսաց սքանչելի նամակ մը ուղղելու գործածեց , յորդորելով զանոնք որպէս զի առանձին չթողուն իրենց խնամոցը յանձնուած հոգիքը , եւ պահանջելով իրենցմէ՝ որ համբերութեամբ եւ համակերպութեամբ Աստուծոյ կամաց , աանջութիւն եւ մեռնին անոնց հետ եւ անոնց համար :

Այս կ'ըլլայ իւր վերջին գրութիւնը , եւ կարապին երգոյն նման , կը վայլէր որ սա մեծահոգի անձն ալ՝ մահուան գուռը հասած կէտին , սոյն օրինակ սիրոյ հառաչանք մը արձըկէր :

Օգոստինոսին ծանր հիւանդութեան լուրը Հիպպոնայի ժողովրդեան ականջը հասածին պէս , հաւատացեալը մէկէն վազեցին եկան , եւ պաշարեցին անոր բնակութիւնը . կ'ուզէին վերջին անդամուան համար տեսնալ իրենց հովիւը . հիւանդներ անոր անկողնոյն բոլորաթիւը կը շարունակէին , մայրեր՝ իրենց որդիքը կը բերեն , որպէս զի սուրբ եպիսկոպոսին վերջին օրհնութիւնն ընդունին : Այսքան սիրոյ նշաններէն , Օգոստինոսին սիրտը կ'եկլայ , կը սկսի աղօթել եւ արցունք թափել Աստուծոյ առջին : Հայր մը կը խնդրէ իրմէ , որ ձեռքը իւր հիւանդ որդւոյն վրայ դնելով՝ առողջացնէ զանկայ . բայց սուրբ ծերունին անուշ խնդումով մը՝ « թէ որ առողջարեւելու կարողութիւնն ունենայի , կ'ըսէ , նախ ինծմէ կը սկսէի » : Այսու հանդերձ հօրը ազաչանքներուն սիրտը չը դիմանալով , ձեռքը տղուն զլուխը գնելով՝ կը բռնէ զանկայ :

Սակայն Օգոստինոս արդէն երկրային գրիթէ ամէն կապերէն արձրկուած ըլլալով , իւր սիրելի հօտին զգուանքներէն ալ պրծելու վրայ է : Մէկ կողմէն Աստուծոյ սէրը կը մաշեցընէ զինքը , միւս կողմէն մեղացը զառն յիշատակը չթողուր որ հողին ազատի՝ երթայ այս աշխարհքէս , քառասուն տարի ապաշխարութիւն բաւական չէ եղած մոռցնել տալու անոնց յիշատակը , ուստի կենացը յիտին ժամերն իւր հոգւոյն մաքրութիւնը կատարելագործելու զիտմամբ , ապաշխարութեան սաղմոսներն՝ երկայն կտաւէ ժապաւէններու վրայ գրել տալով՝ զիմացը պատին վրայ կախել կու տայ , եւ շարունակ կարդալով զանոնք , յորդառատ արցունք կը թափէ : « Եւ որպէս զի կարինար անխռով պարապիլ , իւր յետին հոգեւոր խորհրդածութեանցը , կ'ըսէ Պոսիդէոս , մեռնելէն գրիթէ տառն օր առաջ , խնդրեց որ խուցը օտարական մը չընդունին , բժշկէն ի զատ : Այս յետին կամքը ճշդիւ կատարուելով , այց տառն օրը լուծեամբ անցուց , մինակուել Աստուծոյ հետ խօսակցելով , յի զղջման եւ սիրոյ ներգործութիւններով : »

Յետին ժամը մօտիկնալով , եպիսկոպոսունք անդամ մ'ալ կը ժողուն անկողնոյն բոլորաթիւը . եւ իրենց զգուանաց եւ

հեկեկանաց մէջ՝ սուրբ ծերունոյն հոգին կը թռչի , եւ կը հանգչի խախաղութեամբ Աստուծոյ գիրկը :

Խօթանասունը վեց տարի եղած էր , որ Մոնիգա զինքն աշխարհք բերած էր . քառասունութեք տարի , որ զինքը դարձուցած էր իւր արտասուաց արդեամբը . քառասունութ-կու տարի , որ զինքը արքայութեան մէջ կը սպասէր :

Այբրիտս կուգայ իւր հին եւ սուրբ բարեկամին աչուքնե-րը կը դոցէ եւ մարմինը կը թաղէ : Ո՞վ կրնայ տարակուսիչ որ Մոնիգա իւր որդւոյն հոգին դիմաւորելու եկած չըլլայ ; զանիկայ Աստուծոյ գիրկը սանկու համար :

Արդի ժականակներս երեւելի սրբոյ մը չնորհած էր տեսնալ տեսիլքի մը մէջ՝ յաւիտենականութեան մէջ երկու սուրբ հոգւոյ հանդիպումը , որոնք այս աշխարհքիս մէջ փափ-կապէս , ուժգնութեամբ եւ մաքրութեամբ սիրած էին զիրար : Այն առանձնաշնորհ սուրբը՝ Պաւլայեան Վինկենտիոսն է , տե-սաւ Սալէզիան սուրբ Փրանկիսկոսի հոգին , որն որ երկինքէն դիմաւորելու կ'իջնար՝ կրակէ գնալի մը ձեւով , Սրբուհի Շան-դալի հոգին , որն որ իւր մահկանացու մարմնէն արձըկուելով՝ երկինք կ'ելլար՝ նոյնպէս լուսաւոր գնալի մը ձեւով , երկու դնանքն իրարու մօտեցեր եւ միացեր էին , եւ այս կերպով երկնքին անհունութեանը մէջ աներեւութացի էին :

Ասոր նման բան մը հանդիպած ըլլալու է նաեւ՝ երբ սուրբ Օգոստինոսը՝ վերջին շունչը տալով , երկինք կ'ելլար . մօր եւ որդւոյն հոգիքը ի միասին եղած եւ ընկղմած ըլլալու են իրենց սիրոյն մի եւ նոյն հնոցին մէջ , երջանկագոյն քան յՕսպիա , վասն զի անդարձ եւ անվախճան է սա : Բայց այն սրտաշարժ եւ մեծ տեսիլը Աստուծոյ մէկու մը յայտնած չէ այս աշխարհքիս մէջ , անիկայ որ չգտնար իւր հոգւոյն մէջ այնպիսի տեսարանի մը յայտնութիւնը , արժանի եւս չէ ըն-դունելու զայն յերկնից :

Ո՞վ Օգոստինոս , երանելի է որովայնն որ տարաւ զքեզ , վասն զի այն օրը անպատմելի ուրախութեամբ ցնծաց նա :

Ո՞վ Մոնիգա , բաց թեւերդ քու որդւոյդ , որն որ հիմա բոլորովն քուկզ է . եւ ցնծա՛ յաւիտեանս այս երանու-թեամբդ որ քու արտասուացդ արգասիքն է :

Գ Լ ՈՒՆ Ժ Է .

Արքունի Մոնիզայի պաշտաման սկսիլը , — Իւր նշխարաց
գիւտն եւ ի Հռովմ փոխադրուիլը , — Մարտիկնոս Ե .

Պապէն նշխարաց վաւերական ճանչցուիլը :

430 — 1586 .

Մինչդեռ Ալիքիոս , Պոսիդիոս եւ Ափրիկէի համօրէն եւ
պիսկոպոստներ կը թաղէին սուրբ Օգոստինոսի մարմինը Հիսպ-
պոնայի սուրբ Ստեփանոս եկեղեցւոյն մէջ , ուսկից՝ յիսունը
վեց տարի ետքը , պիտի փոխադրուէր ի Սարաշինա , եւ ա-
ւելի ետքը ի Բալիա , ուր մինչեւ ցայսօր կը հանգչի , Մոնի-
զա Օսդիայի ծովեզրեայ քաղաքին մէջ իւր որդւոյն շինել
տուած գերեզմանին մէջ տակաւին կը ննջէր : Բարեյիշատակ
չիրմին այցելութիւն ընող պանդուխտք կը տեսնային ի վա-
ղուց հետէ , փոքրիկ մարմարինէ յիշատակարան մը , որուն
հնութեան վրայ ստոյգ տեղեկութիւն մը չգտնուելով , ոմանք
Օգոստինոսի կը սեփհականեն զանիկայ : Ատուգիւ ո՞վ կրնայ
տարակուսիլ որ իւր խոր հոգւոյն առաջին սարին , զոր ի Հռովմ
անցուց , Օգոստինոս սաղապ եկած չըլլայ իւր մօրը չիրմին այ-
ցելութեան : Նա մանաւանդ եթէ Սրբուհի Մոնիզայի յետին կամքն
այնքան բացայայտ չըլլար , ո՞վ կրնայ երկբայիլ որ սուրբ Օ-
գոստինոս պիտի չաշխատէր փոխադրելու իւր մօրը անդին
մարմինն ի Թաղաստա , զնելու համար զայն իւր հօրը՝ Պատ-
րիկոսին ոսկերացը քով , ընտանեկան չիրմին մէջ . լայց ո-
րովհետեւ Մոնիզա ըսած էր թէ՝ « հոս պիտի թաղէք ձեր
մայրը » , Օգոստինոս գէթ Իտալիայէն չեկած , իւր վերջին Պատ-
րիկոսը չըսած այն յարգելի նշխարաց , որդիական սիրոյն
մշտատեւ յիշատակ մը թողուցած ըլլալու է այն գերեզմանին
վրայ :

(Շարայարեւի)

ՊԱՏԿԵՐ տաւն է հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
բղրատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իշրաքանչիշը թիւ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է ղիմել բաժանորդագրութեան եւ թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولتمشدر